

KÂSÂNÎ

(الكاساني)

Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd
b. Ahmed el-Kâsânî
(ö. 587/1191)

Hanefî fakihî.

Orta Asya'da Fergana bölgesinde Seyhun nehrinin kuzeyinde yer alan Kâsân'da (Kâşân) doğdu. Hocaları arasında daha sonra kayınpederi olan Alâeddin es-Semerkindî, öğrencileri arasında ise oğlu Mahmud ve *el-Muḥaddimetü'l-Ġaznevîyye* adlı eserin müellifi Ahmed b. Muhammed el-Gaznevî gibi âlimler bulunmaktadır. "Melikü'l-ulemâ" lakabıyla anılan Kâsânî'nin asıl şöhreti, Alâeddin es-Semerkindî'nin *Tuḥfetü'l-fukahâ'* isimli kitabına yazdığı *Bedâ'î'u's-šanâ'i'* adlı şerhinden kaynaklanmaktadır. Bundan çok memnun kalan hocası bir fıkıh âlimi olan kızı Fâtîma'yı ona nikâhlanmış ve mehir olarak da bu eseri kabul etmiştir. Özellikle bu evlilikten sonra Kâsânî, eşi ve kayınpederinin ortak fetva vermeye başladıkları kaydedilir (bk. FÂTİMA bint ALÂED-DİN es-SEMERKANDÎYYE).

Çeşitli ilim yolculuklarına çıkan Kâsânî bir ara Konya'ya giderek Selçuklu Sultanı I. Mesud'un sarayında kalmış ve bu sırada bazı ilmî tartışmalara katılmıştır. Şa'rânî nisbeli bir âlimle (İA, VI, 700) müctehidlerin ictihadlarında isabetli olup olmadıkları konusunda yapılan bir tartışmada adı geçen zat, Ebû Hanîfe'den her müctehidin kendi ictihadında isabetli olduğu görüşünün nakledildiğini ileri sürmüştür. Kâsânî ise Ebû Hanîfe'den müctehidlerin ictihadlarında isabetli oldukları gibi hata da yapabileceklerinin ve yalnız birisinin isabet edeceğinin nakledilmiş olduğunu söylemiştir. Bu arada Kâsânî rakibinin görüşünün Mu'tezile'ye ait bir görüş olduğunu söylemiş ve kırıbaşıyla ona vormaya kalkışmıştır. Bunun üzerine sultan Kâsânî'nin Konya'dan uzaklaştırılmasını istemişse de vezirin araya girmesiyle Halep'te bulunan Nûreddin Mahmud Zengî'nin yanına elçi olarak gönderilmiştir (Kureşî, IV, 26; M. Râgıb et-Tabbâh, IV, 305-306). Bu olayın 541-543 (1146-1148) yılları arasında vuku bulmuş olması muhtemeldir. Halep'te ilim adamları ve öğrenciler arasında büyük itibar gören Kâsânî, Zengî tarafından Halâviyye Medresesi'ne hoca olarak tayin edildi ve hayatının sonuna kadar burada ders verdi. Kâsânî 10 Receb 587'de (3 Ağustos

1191) Halep'te vefat etti ve makâm-ı İbrâhîm'in sağ tarafında bulunan hanımının kabri yanına defnedildi. Bu mezarlar zamanla önemli bir ziyaretgâh haline gelmiştir.

Kâsânî, özellikle *Bedâ'î'u's-šanâ'i'* adlı eserindeki düzen ve sağlam mantık örgüsünden de anlaşılacağı üzere fıkıh ve fıkıh usulünde derin bilgi sahibiydi. Ayrıca devrinde yapılan kelâmî tartışmalardan uzak kalmamış ve bilhassa Mu'tezile ile bid'at ehline karşı mücadele etmiştir.

Eserleri. Kâsânî'nin bilinen en önemli eseri *Bedâ'î'u's-šanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*dir (I-VII, Kahire 1327-1328; nşr. Ali Muhammed Muavvez – Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-X, Beyrut 1418/1997). Eser, Alâeddin es-Semerkindî'nin Kudûrî'nin *el-Muḥtaşar*'ına dayanan *Tuḥfetü'l-fukahâ'* adlı kitabının şerhi olarak kaleme alınmakla beraber klasik anlamda bir şerh olmayıp yepyeni bir sistemle yazılmıştır. Bu sebeple fıkıh tarihçileri arasında *Bedâ'î'u's-šanâ'i'*'in *Tuḥfetü'l-fukahâ'* ile şerh-metin ilişkisi tartışmalıdır. Bir taraftan Kâsânî'nin hocasının eserine tamamen sadık kaldığı ileri sürülüp onun bizzat hocasının nezâreti altında *Tuḥfe*'yi yeniden kaleme almış olması ihtimaline işaret edilirken (Kavakcı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar*, s. 125) diğer taraftan *Tuḥfe* ve Kudûrî'nin *el-Muḥtaşar*'ı ile karşılaştırıldığında gerek içerik gerekse metot bakımından müstakil bir kitap sayıldığı ve *Tuḥfe*'nin şerhi olarak gösterilmesinin doğru olmayacağı belirtilmiştir (Spies, XLI [1969], s. 20). Jochen Gentz, *Bedâ'î'u's-šanâ'i'*e dayanarak İslâm hukukunda kefalet konusunu incelemiştir ("Die Bürgschaft im islamischen Recht nach al-Kâsânî", *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, LXI [1960], s. 86-180).

Brockelmann *Kitâbü't-Te'vîlât* adlı bir eseri Kâsânî'ye izâfe ederse de (GAL, I, 465) onun belirttiği nüsha (Râgıb Paşa Ktp., nr. 32/4) Abdürrezâk b. Ahmed el-Kâsânî'ye ait *Te'vîlâtü'l-Kur'an*'dır (krş. GAL, II, 262; *Suppl.*, II, 280). Ayrıca *es-Sultânü'l-mübîn fi uşûl'd-dîn* adında kelâmla ilgili bir eser daha Kâsânî'ye nisbet edilmiştir (Kureşî, IV, 27; *Keşfü'z-zunûn*, II, 996). Bu eserin *el-Mu'temed fi'l-mu'tekad* adıyla da anıldığı belirtilir (Leknevî, s. 53).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâsânî, *Bedâ'î'u's-šanâ'i'*, Beyrut 1402/1982, I, 2-3; Alâeddin es-Semerkindî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'* (nşr. M. Zekî Abdülber), Dimaşk 1377/

1958, neşredenin girişi, I, 12-26; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, II, 295-296; a.mlf., *Buğyetü't-taleb*, s. 99-100; Kureşî, *el-Cevâhîrül-muḍîyye*, IV, 25-28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-şâ'ade*, II, 273-274; *Keşfü'z-zunûn*, I, 230, 371; II, 996; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 53, 158; M. Râgıb et-Tabbâh, *l'âmû'n-nûbelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ'*, Halep 1343/1925, IV, 273-274, 305-308; Serkis, *Mu'cem*, II, 1540; Brockelmann, *GAL*, I, 465; II, 262; *Suppl.*, I, 640, 643; II, 280; *İzâhu'l-meknûn*, I, 606; Yusuf Ziya Kavakcı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 122-125; a.mlf., "el-Kâsânî Ebû Bekr b. Mes'ûd", *İslâm Düşüncesi*, II/6, İstanbul 1968, s. 371-374; Von Otto Spies, "Istanbul Hand-schriften zu dem Rechtswerk Badâ'i' as-sanâ'i' des Kâsânî", *Isl.*, XLI (1969), s. 18-26; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1969 à 1973", *MIDEO*, XII (1974), s. 129-130; Heffening, "Kâsânî", *IA*, VI, 373-374; a.mlf. – Y. L. de Bellefonds, "al-Kâsânî", *El²* (Ing.), IV, 690; Osman Turan, "Kılıç Arslan II", *IA*, VI, 700.

FERHAT KOCA

KÂSÂNÎ, Ahmed

(أحمد الكاساني)

Ahmed b. Celâiddin el-Kâsânî
(ö. 949/1542)

Nakşibendî şeyhi.

866'da (1461) Fergana bölgesinde yer alan Ahsîkes'in Kâsân kasabasında dünyaya geldi. Bir seyyid ailesine mensup olduğundan "mahdûm-ı a'zam" diye anılır. Gençliğinde medrese tahsili yaparken mânevî bir cezbe ile ruhî sıkıntıya düştüğü kaydedilen Kâsânî, çevresindeki insanlardan derdine çare bulamayınca bir tavsiye üzerine Taşkent'e gidip Nakşibendî şeyhi Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın halifelerinden Muhammed Kâdî'ye intisap etti. On iki yıl şeyhinin sohbetlerine katılıp kendisine hizmet ettikten sonra icâzet alarak memleketine döndü. Fakat Kâsânî'daki kargaşadan usandığı için Semerkant'a göç edip şehrin yakınlarındaki Dehbîd köyüne yerleşti. Zaman zaman Buhara, Ahsîkes ve Semerkant'a gidip gelmekle birlikte genellikle Dehbîd'de oturdu. 21 Muharrem 949'da (7 Mayıs 1542) burada vefat etti.

O dönemde bölgeye hâkim olan Şeybânî hanları ile sıkı ilişkiler içine giren Ahmed el-Kâsânî, *Risâle fi beyânî Silsile-i Nakşibendiyye* adlı eserini Şeybânîler'den Canı Beg'in isteği üzerine kaleme aldı. İskender ve İsfendiyâr hanlardan himaye gördü. Kendisine intisap eden Ubeydullah Han onunla daha sık görüşe-

KÂSÂNÎ, Ahmed

bilmek için evinin yanında ona bir ev tahsis etti. Kâsânî de Ubeydullah Han'ın bazı rubâîlerini şerhetti. Ayrıca Bâbü'nün yazdığı birkaç beyti Kâsânî'ye gönderdiği, Kâsânî'nin bunları şerhettiği ve "Risâle-i Bâbüriyye" adını vererek Bâbü'e iade ettiği belirtilmektedir.

Nakşibendiyye tarikatının Kâsâniyye kolunun kurucusu olan Kâsânî, Nakşibendî geleneğine aykırı tavır ve tercihleri sebebiyle zaman zaman tenkide uğramışsa da bu tercihlerinden vazgeçmemiş, cehrî zikre ve semâa izin vermiştir. Başlı açık olarak dolaşmak, sohbetlerde kasideler okuyup vecde gelmek, teheccüd namazlarını cemaatle kılmak, ikinci namazından sonra istiğfarı cehrî olarak yapmak Kâsânî'nin eleştiriyeye uğrayan uygulamalarındandır. Müridlerin kabiliyetlerine göre eğitilmeleri gerektiğini savunmuş, bu sebeple bazılarını hafî, bazılarını cehrî zikirle yetiştirmiştir. İlk dönem Nakşibendî şeyhlerinin çoğu gibi vahdet-i vücûdu benimsemiş, eserlerinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinden sık sık alıntılar yapmıştır.

Aynı dönemde yaşayan diğer bazı Nakşibendî şeyhleri hakkındaki bilgiler sınırlı olduğu halde Kâsânî'nin sözlerini ve menkıbelerini ihtiva eden beş ayrı eserin yazılmış olması onun şöhret ve etkisini gösteren önemli bir husustur. Bunda seyyid ailesine mensup olmasının yanında Hâce Ubeydullah Ahrâr'dan sonra Orta Asya'nın en mühim tarikâtı olma sürecine giren Nakşibendiyye'nin bir temsilcisi oluşunun da etkisi vardır. Hakkındaki Farsça menâkıbnâmeler şunlardır: Dost Muhammed Ahsîkesî, *Silsiletü's-sıddîkîn* ve *enîsü'l-âşîkîn* (İÜ Ktp., FY, nr. 691, vr. 1^b-93^a); Kâsım b. Muhammed Safâyî Kâtib, *Enîsü't-tâlibîn* (Tahran Üniversitesi Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 1106, s. 168-403); Muhammed Saîd Buhârî, *Cemerâtü's-gevâk* (Gencbahş Ktp. [İslâmâbâd], nr. 12528, vr. 1^b-227^b); Ebü'l-Bekâ b. Hâce Bahâeddin b. Maḥdûm-ı A'zam, *Câmi'u'l-makâmât* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 9339, vr. 1^b-205^a); Hâfız İbrâhim, *Menâkıb-ı Maḥdûm-ı A'zam*.

Ahmed el-Kâsânî tasavvufî konular üzerine otuz civarında Farsça risâle kaleme almıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki bir mecmua (FY, nr. 649, vr. 1^b-250^b) sırasıyla şu eserlerini ihtiva etmektedir: *Esrârü'n-nikâh*, *Risâle der Semâ*, *Risâle-i Vücûdiyye*, *Âdâbü's-*

sâlikîn, *Âdâbü's-sıddîkîn*, *Gencnâme*, *Bükâ'iyye*, *Naşîhatü's-sâlikîn*, *Sevâdü'l-vech fi'd-dâreyn*, *Tenbîhü's-selâtin*, *el-Veledü sırru ebîhi*, *Nefahâtü's-sâlikîn*, *Risâle-i Zîkr*, *Şerh-i Rubâ'iyyât-ı 'Ubeydullâh Hân*, *Risâle fi beyâni Silsile-i Nakşibendiyye*, *Şerh-i Çehâr Kelime*, *Silsiletü's-sıddîkîn*, *Risâle-i Bittîhiyye*, *Mir'âtü's-safâ*, *Zübde-tü's-sâlikîn* ve *tenbîhü's-selâtin*, *Gül-i Nevruz*, *Mî'râcü'l-kâmilîn*, *Mürşidü's-sâlikîn*, *Vakî'a-i Hakkâniyye*, *Risâle-i Bâbüriyye*. Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'ndeki (Taşkent) mecmuada (nr. 10626) yukarıdakilerin yanında *Risâle-i 'İlmîyye*, *Tenbîhü'l-'ulemâ*, *Risâle-i Fenâ'iyye* ve *Risâle-i Şeybiyye* adlı eserleri bulunmaktadır. Aynı kütüphanedeki *Risâle der Menâkıb-ı Hâce 'Abdülhâlik-ı Gücdüvânî* de ona nisbet edilmektedir. Bunlardan *Gül-i Nevruz* ve *Gencnâme* yayımlanmıştır (bk. bibl.). Sachiko Murata *Esrârü'n-nikâh*'ı tanıtan bir makale yazmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed el-Kâsânî, *Gül-i Nevruz* (nşr. Leyla Pi-jûhinde, *Makâlât ve Berressthâ* içinde), sy. 63, Tahran 1377 hş./1998-99, s. 197-237; a.mlf., *Gencnâme* (nşr. Seyyid Sirâceddin, *Dâniş* içinde), sy. 53, İslâmâbâd 1377/1998, s. 9-37; a.mlf., *Risâle-i Bâbüriyye*, İÜ Ktp., FY, nr. 649, vr. 239^b-240^a; a.mlf., *Tenbîhü's-selâtin*, İÜ Ktp., FY, nr. 649, vr. 119^a-120^a; *Risâle der Nesli Maḥdûm-ı A'zam*, Özbekistan Fenler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 1606, vr. 1^b-4^a; Muînüddin b. Hâvend Mahmûd, *Kenzü's-sa'âdet*, Gencbahş Ktp., nr. 739, s. 732-734; Muhammed Sâdık-ı Dihlevî, *Tabakât-ı Şâhchânî*, British Museum, MS Or. 1673, vr. 165^b; Abdülmecid el-Hânî, *el-Hadâîku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 176; Nefîsî, *Târîh-i Naẓm u Neşr*, I, 400-401; Hasan-ı Nisârî, *Müzekkir-i Aḥbâb* (nşr. Muhammed Fazlullah), Delhi 1969, s. 26-27, 92; A. Vâmbéry, *History of Bokhara*, Nendeln 1979, s. 299-300; Münzevî, *Fihrist-i Nüşahâ-yi Haṭṭî-yi Kitâbhâne-i Gencbahş*, İslâmâbâd 1979, II, 662-675; Sachiko Murata, "Mysteries of Merriage: Notes on a Sufi Text", *The Legacy of Mediaeval Persian Sufism* (ed. L. Lewisohn), London 1992, s. 343-351; Ş. Z. Babahanov - Abdülaziz Mansur, *Nakşibendiya Tarikatiga Âid Kolyazmalar Fihristi*, Taşkent 1993, s. 45-59, 107; Kâmilhan Kattaev, *Maḥdûm-ı A'zam ve Dehbid*, Semerkant 1994, s. 19-20, 24-57; Ârif Nevşâhî, "Ahmed Kâsânî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî der Âsyâ-i Merkezî*, Tahran 1375 hş./1996, s. 55-56; Abdüşşekûr Reşâd, "Dü Nükte-i Şâyân-ı Teveccüh ve Taşhîh", *Âryânâ*, XXIX/6, Kâbil 1350, s. 67-76; A. F. Buehler, "The Naqshbandiyya in Timûrid India: The Central Asian Legacy", *Journal of Islamic Studies*, VII/2, Oxford 1996, s. 210; J. Fletcher, "Ahmad Kâsânî", *Elr.*, I, 649.

NECDET TOSUN

KÂSÂNİYYE

(کاسانیه)

Nakşibendiyye tarikatının

Ahmed el-Kâsânî'ye

(ö. 949/1542)

nisbet edilen bir kolu.

Ahmed el-Kâsânî'nin faaliyetleriyle bilhassa Fergana, Semerkant ve Buhara'da temelleri atılan Kâsâniyye onun vefatından sonra halifeleri yoluyla Orta Asya'da, Doğu Türkistan, Kuzey Hindistan, Belh, Şam ve İstanbul'da yayılma imkânı bulmuştur. Dehbidîyye adıyla da anılan Kâsâniyye'nin yükselişi ve şehirlerde etkinlik kazanması Orta Asya'da Kübreviyye ile Yeseviyye'nin zayıflamasına yol açmış, hatta bu yükseliş diğer bazı Nakşibendî kollarına ancak küçük kasabalarda tutunabilme imkânı vermiştir.

Tarikatın usul ve âdâbı klasik Nakşî geleneğine benzemekle birlikte bazı değişiklikler ihtiva etmektedir. Müridlere kabiliyetlerine göre farklı esmâ tavsiye edilebilir. Hatta bazıları için semâ, halvet, cehrî zikir ve riyâzete de izin verilebilir. Kâsâniyye'de günlük evrad, seher vakti yetmiş defa tekrarlanan "estağfirullah" ve üçer defa tekrarlanan tövbe mahiyetindeki dualarla başlar. Bu istiğfar, ikindiden sonra da cehrî olarak yapılır. On iki rek'at kılınan teheccüd namazının arkasından muhtelif virdler okunur. Sabah namazının ardından zamanı geldiğinde iki rek'at işrak ve on iki rek'at duhâ namazı kılınır ve kelime-i tevhîd ile meşgul olunur. Klasik Nakşibendî geleneğinde olduğu gibi Kâsâniyye'de de sohbet, râbita ve edep önemli unsurlar arasındadır.

Kâsâniyye tarikâtı İshâkiyye, Âfâkiyye, Cûybâriyye adlı kollara ayrılmıştır. Bunların dışında müstakil bazı Kâsânî şeyhleri de vardır.

İshâkiyye. Kâsâniyye'nin Ahmed el-Kâsânî'nin halifelerinden Mevlânâ Lutfullah Çûstî ile (ö. 979/1571-72) başlayan koludur. Mevlânâ Lutfullah, Ahsîkes'in Çûst köyünde doğdu, Semerkant'ta tahsil görürken Muhammed Kâdî'ye, onun ölümünden sonra da Ahmed el-Kâsânî'ye intisap etti. Kâsânî'nin vefatı üzerine halifesi olarak Semerkant'ta irşada başlayan Lutfullah, Kübrevîler'le tartıştığı için dönemin idarecisi Ebû Said Han'a şikâyet edildi ve han tarafından cezalandırıldı. Bu olaydan sonra memleketi Çûst'a dönüp orada vefat